

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

թիւ 5.

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՐԻՎՈՒԹՅՈՒՆ

Ա.ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸՑ

ՆԻՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԶԿՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԴՄԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎԸՑ

48 ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ 1870

ԿՈՍՏԱՆԱԴՐԱՆԻՎՈՒՄ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Տ. ՄԻԼԱՆՈՏԻՄԱՆ

— 1870 —

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԱՏԵԱՆ 48 ՍԵՊԵՄԲԵՐԻ 1870.

ՆՈՅԵՄԴԱՀ · — ՄՐԲԱՋԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

ԱՑԵՆԱՊԵՏ · — Գ. ՕՏԵԱՆ ԷՖԼԻՆՑԻ

ԿԱՐԳ ԽՆԴՐՈՅ

- 1° Շարունակութիւն Սսայ եւ Աղմամարայ կաթողիկոսութեանց խնդրոյն .
- 2° Գիտողութիւնք Երեսփոխանաց գործադիր Յանձնաժողովոյ տեղեկազրին թերութիւնը լրացնելու համար .
- 3° Ընթերցումն եւ հաստատութիւն ատենական կանոնաց .
- 4° Ժողովրդեան կողմանէ ներկայացված հանրագիրներ :
- 5° Վերաքննութիւն Ազգային Սահմանադրութեան .

Ատեանը բացվեցաւ ժամը 6 ին ի ներկայութեան 60 երեսփոխանաց, եւ հետզհետէ եւ կող երեսփոխաններով՝ ներկայութեան թիւը 71 ի հասաւ :

Նախընթաց նիստին ատենադրութիւնը արագութեամբ ի լոյս ընծայելու եւ երեսփոխանաց զրկելու որոշում եղած ըլլալով՝ ընթերցում չ'եղաւ :

Ատենապետ էֆենտին քանի մը երեսփոխանացնամակներ կարդաց, որոնք անձնական արկարութեան եւ բանաւոր զրադմանց պատճառաւ այսօր բացակայ գտվելինին կը յայտնէին : Ասոնց մէջէն Գեր. Տ. Յ. Եպիսկոպոս կապուտիկեան իր նամակին մէջ դիմութութիւնը ըրած էր նախորդ նիստին Սսայ եւ Աղմամարայ զինակայնոց համար իր ըրած յայտարարութեանը վրայ, որու գէմ երեսփոխաններէն ոսանք եւ մէկ քանի օրագիրք բողոքած էին, այս մասին քանի մը բացատրութիւններ տալով այն յայտարարութիւնը յետո կոչած էր : Յետոյ Ատենապետ էֆենտին երկու նամակ ալ կարդաց, որով երկու երեսփոխան կը հրաժարէին իրենց պաշտօնէն, որք են, եաղուպեան Եաղուպ եւ Քացախեան Առաքել էֆենտինները :

Երկուք ալ արդէն նախորդ նիստին հրաժա-

րական դրկած եւ ընդունված ըլլալով՝ որք էին, Քայիամաձեան Յարութիւն եւ Փէմհաձեան Որդիք էֆենտինները Ժողովը որոշեց որ յիշեալ չորս հըրաժարօղաց տեղ նոր երեսփոխաններ ընտրվին՝ զանոնք ընտրող թաղերուն կողմէն :

Այս որոշումէն եաքը կաթողիկոսութեանց խնդրոյն վրայ նախորդ նիստէն մնացած խօսից կարդը շարունակ եցաւ :

Տ. ՆԵՐՍԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ — Մէկ քանի նիստերէ ի վեր տեղի ունեցած վիճարանութիւնները խնդրոյն լուծման եղանակին վրայ բաւական լոյս տուին : Այսպէս քանի մը տարի յառաջ ալ, այսինքն 1865 ին վերջերը, երբ կաթողիկոսական երեք աթոռները միանգամայն ժամանակաց էին, երեսփոխանական պատկառելի ժողովը Յանձնաժողով մը կազմելով ուղեց լոյս առնուլ պարագաներուն վրայ եւ գոհացուցիչ կարգադրութիւն մ'ընել Սոյն Յանձնաժողովին, որոյ անդամոց մէջ էջմիածնէն ձեռնաշրեալ եպիսկոպոսներ եւ վարդապետներ կային, նուաւատս ալ իբրեւ Սսայ եպիսկոպոս պատիւ ունեցայ Ատենապալիք ըլլալու : Յանձնաժողովը էջմիածնայ սրբազնան կաթողիկոսին ընդհանրական յատկութիւնը ճանաչելու պահելու մտադիր, ուղեց երեք Աթոռոց

ազգ, Ընդհանուր վարչութեան, ամեն դաւառական վարչութեանց հետ այս միտութեան կապով կազմական անդեմ մանաւանդ կը ցանկամ տիեզերակալէս հոչակնել, ընդ որ ամենն հայրենաւ սէր սիրտ պիտի խայտայ ցնծալից . արժանին է դիացութեան և հիացման թէ ինչպէս այս եկեղեցւոյ հիմնական վարդապետութիւնքը միշտ համաձայն կու գան կը հանդիպին իրաւանց ու պարտեաց անշառ փիլառութեանը հետ . ասի անհերքելի վկայութիւնն է՝ թէ հողեղին իշխանութիւնը, միսալական աջ երկրաւոր կիրքերէ մղեալ չ' կրցեր սպրոյիլ այս եկեղեցւոյ մէջ որ սուրբ եւ անարատ պահեալ կայ մինչեւ ցարդ իր նախկին պայծառ պարզութեանը մը ինդիրը կը նուաճի :

Վարչութիւնը մենէ այդ աթոռակալաց ընտրութեան կերպը կը հարցնէ, անանկ չէ. — եթէ անանկ է, ծուռ դրված է խնդիրը . ամենայն ընտրութիւն որ եւ ըլլայ ընտրական ընդհանուր օրինաց տակէն չ' կրնայ խոյս տալ, նոյն օրինաց համաձայն պիտի կատարվի . բայց ընտրութեան կերպը չ' այլ ընտրութիւն է ընտրութիւնը, եւ խնդիրը իր պաշտօնական ձեւին մէջ սա պարզութեամբ առաջարկելու է. « ոչ պիտի ընտրէ Սսայ եւ Աղթամարայ աթոռակալնորը » :

Եւ այս պարզ հարցման՝ սա պարզ պատասխանը ձեր ամենուդ բերնին մէջ ես արդէն կը լսեմ, կրկնեմ արդեօք. — « Սսայ եւ Աղթամարայ ժողովուրդը » — այս ըսել է սահմանադրակի խօսելով անոնց ժողովրդային ժողովուրդը, ուր սահմանադրապէս ներկայացեալ է այն տեղեաց ժողովուրդը — : Ասի այնչափ պարզ ու պայծառ է որ ամենուն մաքէն տարակոյսի ըստուերն անգամ վարատելու համար հերիք է որ ամէն մարդ իր խոճին մէջ սա հարցման պատասխան տայ . տնտես մը պիտի առնես քու տանդ մէջ, պաշտօնեայ մը պիտի կարգես քու զորդոցդ մէջ . արդեօք քու դրացիդ եւ քենէ զատ ով որ ըլլայ, իրաւունք ունի քեզի այն տնտեսք՝ այն պաշտօնեայն իր ուղած անձը տալու՝ թէ բոնութեամբ ըլլայ եւ թէ աղաչանօք . — զու տանուտէր, զու որ անոր ծառայութիւնը պիտի վայելնս, անոր յարդը կը կամ պակասաւորութիւնը պիտի դատես, վերջապէս զու պիտի վճարես անոր վարձը, քենէ զատ՝ ով կրնայ առանց բռնութեան քու պաշտօնէիդ ընտրութեանը խառնվիլ : Եւ այս սիրոյ դարձեալ՝ Հայաստանեաց եկեղեցւոյ աւանդական սկզբանց մէկն է, ժողովուրդը ինք կընտրէ իր առաջնորդը, եւ ով արդեօք այս ընտրութեան մէջ ձեռնհաս է տեղի քան զինքը : Հոս՝ ցանկալի կետ մը կը դիտեմ զոր

816 զարդիք իրենց առաջնորդը ըստ կանոնի ընտրելն ետքը, ընտրութեան ամեն պարագաներուն եւ ընտրեալնն ամեն հանգամանացը վրայ քեզի տեղեկադիր պիտի մատուցնեն, եւ զու կեղարուական վարչութիւնն այն տեղեկադիր պիտի մատուցնեն, եւ զու կեղարուական վարչութիւնն այն տեղեկադիր պիտի մատուցնեն, զու զատ ով ամուսնութիւն է պարզապէս հասարակութեան աշացն աւճեւ, զոնէ անոր անհամբերութիւնը զու զատ ինչ համարական համար, զու վերջապէս գոնէ տանտիրոջը իր տանը վիճակը յանդիման հանելու համար :

Բայց ես վախճառով խնդրին աահմանէն զուր

— Այս, բան մը կայ զոր կը նշմարես ընդ ազօտ, եւ այդ ազօտն է որ խնդիրը բերած օրէդ մեր աչացալ առջեւ արեցաւ, բայց այսօր քաջ դիտէ, այդ ընդ ազօտ նշմարածդ քու մէկ իրաւունքդ է, այս ընտրութեան մէջ քու բնտուածդ է, քու վաւերացման իրաւունքդ է, որ չ' երբէք միջամտութիւն :

817 զարդիք իրենց առաջնորդը ըստ կանոնի ընտրելն ետքը, ընտրութեան ամեն պարագաներուն եւ ընտրեալնն ամեն հանգամանացը վրայ քեզի տեղեկադիր պիտի մատուցնեն, զու զատ ով ամուսնութիւն է պարզապէս հասարակութեան աշացն աւճեւ, զոնէ անոր անհամբերութիւնը զու զատ ինչ համարական համար, զու վերջապէս գոնէ տանտիրոջը իր տանը վիճակը յանդիման հանելու համար :

Բայց աս վախճառով խնդրին աահմանէն զուր

— Այս, բան մը կայ զոր կը նշմարես ընդ ազօտ, եւ այդ ազօտն է որ խնդիրը բերած օրէդ մեր աչացալ առջեւ արեցաւ, բայց այսօր քաջ դիտէ, այդ ընդ ազօտ նշմարածդ քու մէկ իրաւունքդ է, այս ընտրութեան մէջ քու բնտուածդ է, քու վաւերացման իրաւունքդ է, որ չ' երբէք միջամտութիւն :

818 զարդիք իրենց առաջնորդը ըստ կանոնի ընտրելն ետքը, ընտրութեան ամեն պարագաներուն եւ ընտրեալնն ամեն հանգամանացը վրայ քեզի տեղեկադիր պիտի մատուցնեն, զու զատ ով ամուսնութիւն է պարզապէս հասարակութեան աշացն աւճեւ, զոնէ անոր անհամբերութիւնը զու զատ ինչ համարական համար, զու վերջապէս գոնէ տանտիրոջը իր տանը վիճակը յանդիման հանելու համար :

զիր կ'ուտայի . բայց քանի որ գործն այս վիճակին մէջ չէ , քանի որ հին սովորութիւն մը կայ , եւ սոյն սովորութեան դէմ կենալը , աղպին ընդհանուր շահին վեաս կ'սպասնայ , խօսքը չ'երկարելով սա եզրակացութիւնը կ'ընեմ . Ընդհանուր ժողովը սոյն երկու կաթողիկոսութեանց ընարութիւնն աղթամարցւոց եւ կիմիկեցւոց թողու , եւ կամ խնդիրը առանց լուծելու առժամանակեայ տեղագահներ դրկէ մինչեւ որ գլուխները հանդարտին , կիրքերը պային . զի կամ խնդիրներ , ինչպէս կաթողիկոսութեանց խնդիրը , որոնց չը լուծուիլ , լուծուելէ աւելի օգտակար է . . . . .

ԵՌԽՈՒԹԵԱՆ Էֆ . — Տեարք իմ ,

Գաղափարաց բաղկումն ճշմարտութիւնը երեւան կ'ելլէ :

Ժողովի մը մէջ արտայայտուած զանազան կարծիքներն որչափ իրարուներնակ ալ ըլլան , պէտք է զանոնք ամենայն հանդարտութեամբ մաֆիկ ընել , եւ մեր վրայ ըրած յանկարծական աղդեցութիւնը հաստատուն բարոյական ուժով մը դիմակալել :

Վիճաբանութեան առարկայ եղած խնդրոյն որ կողմը որ գտնուինք , պէտք է քննադատած կամ պաշտպանած խնդիրներու խորը թափանցնել , եւ հանդարտ մարդիկ , որք Սահմանադրութիւնը անկրօնութիւն , եւ այն եւ այն հըրատարակեցին . բայց նաև աղջիկ մէկ խոհական հայ մը որ կասկածի թէ , Ազգին Պատրիարքն ու Ապրչութիւնը պէտք է որ ընդհանուր աղդէն ընտրուած ըլլան , եւ ոչ թէ մի միայն այս կամ այն գասէն , ամիրայէն , իշխանէն , սեղանաւորէն , վաճառականէն կամ արհեստաւորէն , եւ կամ այս կամ այն քաղաքէն կամ գաւառէն : Քննադատութեան ներքեւ ինկած միակ կենան այն է թէ , որն է ընտրելագոյն եղանակն , որով Ազգ . Երեափախանական ժողովն ինդին նախատական ողպին 'ի գործ դնելու զիւրագոյն եղանակը :

Երբ կը տեսնուի աղդի մը կենաց ընթացքին մէջ ժողովրդեան հմտագոյն դասին մէկ մասը՝ որ հաստատամտութեամբ հետամուտ կ'ըլլայ առաջադրեալ նպատակի մը համար , ներելի է երեւակայել թէ այն նպատակն ըստ ինքեան փափելի է , եւ օգտակար պիտի ըլլայ ոչ միայն ժողովրդեան այն մասին՝ որ դայն կը խնդրէ , այլ ամբողջ աղդին :

Թէպէտ եւ կարելի է որ մասնաւոր դասումը շահը , կամ պարզապէս անձնասիրական նկատմունք , այն նպատակին շարժառիթն եղած ըլլան , որով վիճաբանութեան սաստկացած մէջոցին՝ խնդրոյն յարակեց խոստ կարեւոր խոր-

Այսպիսի պարագայից մէջ սովորաբար կետմը կայ , ուր լրջամիտ խորհուրդները ենթադրութեանց տեղի կուտան . եւ երբ երեւակարութիւնը միանդամ կը յուզի , անոր ցնորքներն անսահման են . անոնք որ ենթադրութեանց շրջանակին մէջ կը հորովին իրենց խորհրդածութիւնները , դիւրաւ իրականութեան կը վերածեն զիրենք տանջող ամենատիոքը եւ անտեղի գաղափարները , նման այն ճանապարհորդաց , որք բարձրաբերձ լերանց գաղաթն ելլելով , խիստ հեռունքները գիտած ատեննին՝ բաւական սըրատեսութիւնն չեն ունենար իրենց աշքին առջեւը եղած հորիզոնին մերձակեալ նշմարելու :

Կը յարգեմ մեծարոյ ընդդիմարանից կարծիքները , եւ կը խոստովանիմ որ ջանացին ապացուցանել իրենց հեռատեսութիւնը . կը հաստատեմ որ հարաբութեամբ պաշտպանեցին իրենց կարծիքը , եւ խիստ լաւ փաստարանեցին Մայր Աթոռին իրաւանց կարծեցեալ ընարարութեան վրայ : Բայց ներեն ինձ աղջիկ պաշտօնակիցներ՝ ըսել իրենց թէ վերոյիշեալ ճանապարհորդաց նման այնչափ իրաւական առամարանելք թշնամեաց , եւ պարզապէս իրբու Հայ , իրեւ եղբայր ընդ եղբօր խոսնիք , եւ առանց նախապաշտրման արամարանելք :

Պարզենք ուրեմն խօսքերնիմ , եւ նախ՝ զիրար հասկնամք : Տեարք իմ , միանդամ հաստատենք թէ ամենիք ալ կը դաւանինք եւ Ազգ . Սահմանադրութիւնը կը նույիրագործէ Եջմիածնայ կաթողիկոսին բոլոր Հայաստանեաց վրայ ունեցած զերագան իրենց ուշադրութիւնէն ողիպեցաւ , այն է Սահմանադրութեան ողին , որ միամտաբար զոհեցին պարզ կարծիք մը պաշտպանելու համար . կարծիք մը՝ որու ճշմարտութեան մեծագոյն եւ զորաւոր փաստը՝ պարզապէս ենթադրութիւնն է : Հարկ չէ ըսել թէ ինչ աստիճան հաւաստի կրնայ ըլլալ ենթադրութեանց վրայ հրիմուած զիիու մը :

Բայց , աեարք իմ , այս առաջին անգամը չէ որ խիստ խոհական մարդիկ թիւր եղբակացութիւն մը պաշտպանելու կը հարկադրուեն , եւ սխալը ճշմարափ աեղ ըմբռնելով կը ջամհան ուրիշներն ալ համոզել : Հետեւապէս քանի յառաջնան իրենց կարծեցած պաշտպանութեանը մէջ , փաստերնին աւելի հակառակ կողման կը ծառայէ քան թէ իրենց , որով նախ յոտի շրջանի որ մէջ կը հորովին իրենց եղբակացութիւնը , եւ անկէ ալ ազատելու համար կատարեալ սովորութիւն մը կը պաշտպանն առանց նշմարելու :

Այս խօսքերս մեկնութեան կը կարօտին՝ ենթադրութեանց տեղի ըշտալու համար . ուստի կը փութամ յարտնել թէ իմ պաշտօնակիցներէն եւ ոչ մէկը կ'ամբաստանեմ իրեւ ուրիշու կաթողիկոսներ որ զիրենք Կանոնիու ամենա Հայոց անուանեցին . Միթէ աղդայինք այդպէտ ճանացան զինքը այն միջոցին որ մեռնի խոկանկէ կը տարածուէր զրեթէ համայն թուրքիոյ Հայաստանին մէջ :

քըւէի ղրզին հետզհետէ :

Կ'որոշի որ յառաջիկայ ուրբաթ օր (սեպ.
25) նորէն Ընդ . ժողովը գումարովի :

Ատեանը գոցվելու միջոցին Սրբազնն նա-
խագահը կ'առաջարկէ Ազգ . տուրքի խնդիրն
իրրեւ ամենէն աւելի ստիպողական՝ խնդրոց
կարգին մէջ նախազաս դնել :

Ատենապետ է Փէնտին կը պատասխանէ թէ:
այդ խնդիրը զեռ եկած չէ դիւանին որ խընդ-
րոց կարգն անցնի : Քաղ . ժողովը իրը զործա-
դիր մարմին կը պարտի ծրագիր մը ներկայացը-
նել այդ խնդրոյն վրայ . առանց այս ծրագրին՝
խնդիրը չը կրնար ներկայանալ Ընդ . ժողովին :

ԵՌԽՈՒՅԹԵԱՆ Էֆ . — (Երրեւ Ատենադպիր
Քաղ . ժողովոյ) Քաղ . ժողովն իր համարատու-
ութիւնը պիտի ներկայացնէ 'ի մօտոյ ընդհանուր
ժողովին , որուն կարգը եկած ատենը՝ ազգա-
յին տրոց խնդիրն ալ պիտի ներկայանայ : Քաղ .
ժողովն արդէն այս տարուան համար տրոց բաշ-

խումն որոշած եւ հաւաքմանը ձեռնարկած է :

ՈՌԽՈՒՅԹԵԱՆ Էֆ . — Ո՛խ , ալ զործը լմբն-
ցեր է , ինչ հարկ կայ Ընդհ . ժողովին բերելու :

ԱՏԵՆԱՊԵՏ Էֆ . — Սրբազնն Պատրիարքին
առաջարկութեանն ու Քաղ . ժողովոյ տուած
տեղեկութեանը մէջ անհամաձայնութիւն մը կը
նշմարեմ , պէտք է նախ իրենք համաձայնին
եւ ապա խնդիրն Ընդհ . ժողովին ներկայա-
նայ : Խակ գալ նիստին խնդրոց կարգն է՝ եթէ
ժողովն ալ ընդունի , 1 . Սայ խնդրոյն վրայ
քըւէարկութիւն , 2 . վերաքննութիւն սահմա-
նագրութեան , 3 . ժողովրդեան հանրապիր-
ները , 4. գտենական կանոնք :

Ժողովը կը հաւանի :

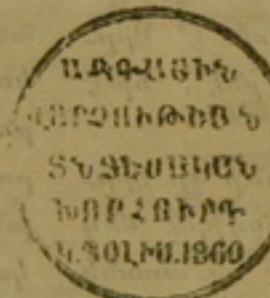
Ատեանը գոցվեցաւ ժամ 40 ½ լին :

ԱՏԵՆԱՊԵՏ

ԱՏԵՆԱՊԵՏԻ

Գ. ՕՏԵԱՆ

ՈՌԽՈՒՅԹԵԱՆ

ԳԻՆ 2 ԴՐՈՒՅ

ԱՍՖՀԱԿԱՇՈՒԹԻՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՆՏՈՒԿԻՆ

Կր ծախովի ի Դիւանատան Պատրիարքարանի ի Ղալաթիս ,
և կը գտի ամեն գրավաճառաց քաղի Եկեղեցեաց բանկալները: